

СОЦІОЛОГІЯ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

У статті розглядаються процеси інноваційного розвитку освіти в сучасній Україні, проблеми впровадження в систему вищої освіти нових систем навчання, використання й ефективного оволодіння інформаційними ресурсами та комунікаційними технологіями. Наголошується, що активне та доцільне використання студентами вищих навчальних закладів науково-технічних ресурсів, інформаційних технологій як головного джерела відродження і розвитку країни ефективно сприятимете динамічному росту економічного потенціалу і соціального добробуту України.

Ключові слова: інформаційні технології, системи, суспільство, комунікації, ВНЗ, новітні технології, інформація, знання, проблеми, сфера освіти.

В статье рассматриваются процессы инновационного развития образования в современной Украине, проблемы внедрения в систему высшего образования новых систем обучения, использования и эффективного овладения информационными ресурсами и коммуникационными технологиями. Указывается, что активное и целесообразное использование студентами высших учебных заведений учебных научно-технических ресурсов, информационных технологий как главного источника возрождения и развития страны будет эффективно способствовать динамическому росту экономического потенциала и социального благосостояния Украины.

Ключевые слова: информационные технологии, системы, общество, коммуникации, ВУЗ, новые технологии, информация, знания, проблемы, сфера образования.

The article deals with the innovation processes of educational development in modern Ukraine, the problems of introduction of new methods of education into higher educational system, information resources and communication technologies usage and mastering. It is stated that active and meaningful high school students' usage of scientific and technical resources, information technologies as the main source of the country's revival and development which will effectively enforce the dynamic growth of the economic potential and social wealth of Ukraine.

Key words: information technology, system, society, communication, institutions of higher education, new technologies, information, knowledge, challenges, field education.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, які відбуваються в сучасному українському суспільстві – демократизація, реформування освіти, досягнення науки – базуються на національних та історичних надбаннях українського народу. Прогресивні тенденції в розвитку суспільства мають глибоке історичне коріння. Можна сміливо сказати про те, що досягнення, які має сьогодні національна школа, значною мірою спираються на накопичений досвід минулого: організація уроку, використання методик навчання, формування педагогів і робота з ними, безкоштовне забезпечення учнів підручниками, навчальними посібниками, створення відповідних умов для проведення навчально-виховного процесу тощо. Сучасні освітні процеси, які базуються на державній комплексній програмі «Учитель» та Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (2002 р.), функціонують у правовому полі,

ґрунтуються на Конституції України і спрямовані на подальший розвиток народної освіти, духовного потенціалу суспільства, відродження національної самосвідомості [8]. Нинішній світ як у глобальному, так і в локальному вимірі інтенсивно змінюється. Ці зміни вимагають нових підходів підготовки людини до життя, зокрема, засобами освіти. У той же час традиційна освіта, зберігаючи загалом свій конструктивний зміст, багато в чому відстає від потреби дня, а тим більше – від перспектив, які очікують на людину уже в недалекому майбутньому.

Як показують дослідження, для того, щоб відповідати вимогам часу, освіта має носити інноваційний характер. Інноваційність в освіті – постійні нововведення в діяльність навчально-виховних закладів, у навчально-виховний процес – є тією нагальною потребою, без задоволення якої вона втратить взаємозв'язок із життям, загубить

свій творчий потенціал, перетвориться в рутинну справу, не потрібну ні суспільству, ні особистості. Життя вимагає інтенсифікації пошуку, експериментування, впровадження новітніх технологій, застосування нових засобів навчання [10]. Поняття «інформаційні технології» пов'язується з використанням електронно-обчислювальних систем у поєднанні з різноманітними «периферійними» приладами (дисплей, принтер, сканер, прилади для перетворення даних із графічної та звукової форм подачі інформації в числову і навпаки тощо).

Аналіз досліджень і публікацій. Зміст, головні напрями та засоби інноваційного розвитку освіти найбільш повно представлено в роботах В. Андрущенко, І. Бега, В. Бега, Г. Волинка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Курило, В. Лугового, М. Михальченко, В. Огнев'юка, І. Прокопенка, О. Савченко та ін.

Разом із тим, незважаючи на достатньо широкий обсяг публікацій, вивчення ролі та значення інформаційних технологій як засобу інноваційного розвитку освіти не можна вважати виснаженим. Існує ціла низка проблем, які ще не мають у наукових працях достатнього висвітлення. У вітчизняній літературі останніх років розгорнулася дискусія довкола моделі інноваційного розвитку вітчизняної економіки, яка має безпосереднє відношення до дискусії щодо моделі інноваційного розвитку системи освіти. Також у вітчизняній та російській науці дискутується питання щодо двох основних джерел інновацій – запозичення передового закордонного досвіду, з одного боку, та власні інноваційні розробки, з іншого [4].

Актуальність проблеми обумовлюється активізацією запровадження інформаційних технологій у галузі освіти, які сприяють революційному перевороту в усіх сферах життєдіяльності людини. Тому важливо здійснити аналіз місця та ролі, оцінити значення інформаційних технологій у процесі інноваційного розвитку освіти.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, з усіх точок зору першим пріоритетом для держави має бути сфера освіти. Країна, яка не має системи освіти, здатної підготувати кадри вищої кваліфікації, неминуче відстане в техніці і технологіях, порівняно з передовими державами світу [9]. У політичному суперництві вона також не має шансів на успіх. По-перше, найбільше винаходів та інновацій пропонують саме на основі отриманої освіти – знань та навичок, які вона надає. По-друге, саме система освіти готує тих кваліфікованих працівників, діяльність яких може забезпечити широке втілення інновацій. По-третє, тим самим забезпечується позитивний вплив на всі сфери та галузі економіки. По-четверте, держава, забезпечуючи своїх громадян освітою, виконує важливу соціальну функцію, пов'язану з інноваціями: високооплачувана робота, активне формування своїх життєвих потреб (що забезпечує попит для ринку інноваційних товарів) тощо. Нарешті, по-п'яте, саме система освіти дозволяє

долати протиставлення запозичених та вітчизняних інновацій [10].

У кращих своїх зразках інноваційна освіта орієнтована на передачу знань, навичок та вмінь, що дозволяють набувати знання самостійно. Разом із тим, сьогодні традиційна освіта як система отримання знань відстає від реальних потреб сучасного суспільства.

Запровадження в життя новітніх технологій сприяє формуванню нового категоріально-понятійного апарату. У науковій термінології з'явилися нові поняття: «інноваційна здатність нації», «інноваційна освіта», «соціальні технології», введені в роботах В. Е. Шукшунова, В. Ф. Взятишева, Л. І. Романкової та інших авторів [3]. Розвиток форм інноваційної освіти – це лише частина загального процесу набуття практикою людської діяльності інноваційного характеру. Будь-який інноваційний процес вимагає володіння інформаційними ресурсами і комунікаційними технологіями. Проблема полягає не в тому, щоб оволодіти сумарним набором таких технологій, проблема в тому, щоб побудувати правильну систему їх використання відповідно до стратегії того чи іншого розвитку. За дослідженнями Л. Берталанфі інноваційна освіта – це модель освіти, що орієнтована переважно на максимальний розвиток творчих здібностей і створення сильної мотивації до саморозвитку індивіда на основі добровільно обраної «освітньої траєкторії» (сфери, напрями, рівня, послідовності освіти, типу і виду навчального закладу і т. п.) та сфери професійної діяльності [2].

Під інформаційними технологіями, згідно з визначенням М. І. Желдака, розуміється «сукупність методів і технічних засобів збору, організації, зберігання, обробки, передачі і представлення інформації, що розширює знання людей і розвиває їх можливості в управлінні технічними і соціальними процесами» [1]. Інформаційні технології також дозволяють реалізовувати принципи диференційованого та індивідуального підходу до навчання. Їх можна використовувати як для очного, так і для дистанційного навчання, вони також дають змогу реалізовувати світові тенденції в освіті, можливості виходу в єдиний світовий інформаційний простір. Застосування комп'ютерних технологій дозволяє підвищити рівень самоосвіти, мотивації навчальної діяльності; інформаційні технології розкривають абсолютно нові можливості для творчості, отримання і закріплення різних професійних навичок, і, звичайно, відповідають соціальному замовленню, яке держава ставить перед ВНЗ. Використання системи мультимедіа дозволяє об'єднати можливості комп'ютера і знання викладача, запровадити створення електронних підручників. Сьогодні вищі навчальні заклади мають доступ до інформаційних ресурсів зовні завдяки Інтернету, часто володіють власними інформаційними базами даних і набором необхідних технологій для роботи з ними. На даний час ефективна діяльність ВНЗ у сфері освіти

неможлива без її інформатизації. Це сприяє об'єднанню ресурсів і створенню внутрішньовузівських інформаційних систем. Мета останньої полягає в глобальній інтенсифікації інтелектуальної діяльності на основі використання нових інформаційних технологій: комп'ютерних і телекомунікаційних [1]. Нові інформаційні та комунікаційні технології значно розширюють можливості вищої школи для втілення на практиці концепції безперервної освіти і мають змогу в перспективі істотно змінити організацію отримання вищої освіти в країні [11]. Невипадково колишній президент США Б. Клінтон проголосив необхідність підключення до мережі Інтернет кожного класу американської середньої школи [6]. На нинішньому етапі суспільного розвитку проблематика інновацій уже вийшла за рамки власне економічних концепцій та підходів і більш активно включає проблеми педагогіки, психології, соціології, загальної теорії управління та інших дисциплін і розглядається як основа планування та проведення нових комплексних наукових досліджень, що вимагають системного підходу.

Сучасний етап трансформації економіки України передбачає інтенсивний технологічний та інформаційний розвиток суспільства. У той же час слід відмітити, що сучасний ринок комп'ютерних засобів в Україні відрізняється від зарубіжного і відстає на 4-7 років.

Інноваційне навчання передбачає і готовність до дій у нових умовах, дослідження того, що може відбутися або необхідно [7]. А. В. Кальянов слушно наголошує, що сьогодні конкурентоздатний фахівець певної спеціальності, окрім поглиблених професійних знань, повинен вільно володіти сучасною комп'ютерною технікою, використовувати у своїй професійній діяльності нові інформаційні технології, мати широкі можливості для самоосвіти, забезпечення ефективного навчання і самонавчання [5]. Розвиток форм інноваційної освіти – це лише частина загального процесу набуття практикою людської діяльності інноваційного характеру. Будь-який інноваційний процес вимагає володіння інформаційними ресурсами і комунікаційними технологіями. Проблема полягає не в тому, щоб оволодіти сумарним набором таких технологій, а в тому, щоб побудувати правильну систему їх використання відповідно до стратегії того чи іншого розвитку.

Сьогодні в Україні створюються певні умови для запровадження в різних сферах діяльності новітніх інформаційних технологій. Разом із тим, існує ціла низка проблем, які треба усунути чи пом'якшити. Це стосується насамперед:

- оснащення ВНЗ необхідними засобами обчислювальної техніки і телекомунікацій;
- ненадійність роботи електронних засобів, пов'язана з частими збоями в енергозабезпеченні;
- використання нових комп'ютерних інформаційних технологій роботи з базами даних стримується недостатньо активним поширенням цих технологій серед викладачів, науковців й апарату управління ВНЗ;

- застосуванням у практиці навчання у ВНЗ нових інформаційних технологій займаються переважно ентузіасти, багато з яких не мають спеціальної освіти зі створення й експлуатації систем навчання;

- висока завантаженість професорсько-викладацького складу, який за умов інформаційного вибуху не встигає засвоювати новий матеріал і якісно готуватись до занять;

- інформаційні технології застосовуються в навчанні в основному для демонстрації процесів і явищ, що пов'язані з конкретними навчальними дисциплінами.

Складність вирішення проблеми інформатизації вищої освіти полягає в тому, що розвиток інформаційних технологій у вищій школі сьогодні значною мірою випереджає процеси створення інформаційного середовища [10]. Мета інформатизації вищої освіти України полягає в глобальній раціоналізації інтелектуальної діяльності за рахунок використання нових інформаційних технологій, радикальному підвищенні ефективності та якості підготовки фахівців до рівня, досягнутого в розвинутих країнах світу, тобто підготовки кадрів із новим типом мислення, що відповідають вимогам інформаційного (пост-індустріального, посткапіталістичного, техно-тронного, сучасного) суспільства. У результаті досягнення цієї мети в суспільстві мають бути забезпечені масова комп'ютерна грамотність і формування нової інформаційної культури мислення шляхом індивідуалізації освіти.

Висновки. Отже, комплексна інформатизація вищої освіти дозволить ефективно використовувати такі найважливіші переваги нових інформаційних технологій:

- можливість побудови відкритої системи освіти, що забезпечує кожному індивіду свободу вибору власної траєкторії самонавчання;

- докорінну зміну організації процесу пізнання шляхом зсуву її в бік системного мислення;

- ефективну організацію пізнавальної діяльності тих, хто навчається із застосуванням комп'ютера;

- використання специфічних властивостей комп'ютера, до найважливіших із яких належать: можливість організації процесу пізнання, що підтримує творчий, діяльний підхід до навчального процесу та всіх його ланках; індивідуалізація навчального процесу при збереженні його цілісності; можливість використання й організації принципово нових пізнавальних засобів, зокрема, таких, як обчислювальний експеримент;

- підвищення ефективності наукових досліджень, а також якості процесу управління [10].

Також активне та доцільне використання студентами вищих навчальних закладів науково-технічних ресурсів, інформаційних технологій як головного джерела відродження і розвитку країни, ефективно сприятиме динамічному росту економічного потенціалу і соціального добробуту України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. А. Компьютерные и телекоммуникационные технологии в сфере образования / А. А. Андреев // Школьные технологии. – 2001. – № 3. – С. 153–169.
2. Берталанфи Л. Общая теория систем: критический обзор / Л. Берталанфи // Дослідження по загальній теорії систем. – М. : 1969.
3. Ващенко В. Інноваційність та інноваційна освіта / В. Ващенко // Alma mater (Вісник вищої школи). – 2000. – № 6. – С. 23–25.
4. Иванова Н. Национальные инновационные системы / Н. Иванова. – М., 2002.
5. Кальянов А. В. О концепции информатизации учебного процесса / А. В. Кальянов // Методологія сучасних досліджень соціальних, економічних та психологічних проблем : Тематичний збірник наукових праць. – Донецьк, 2001. – С. 84.
6. Кремень В. Г. Система освіти в Україні : сучасні тенденції та перспективи / В. Г. Кремень // Професійна освіта : педагогіка і психологія. Польсько-український журнал. – К., 2000. – № 2. – С. 12.
7. Козлова О. Г. Основні стратегії педагогічного впливу при традиційному та інноваційному підходах до навчання / О. Г. Козлова // Проблеми освіти : Науково-методичний збірник : Випуск 19. – Київ : Науково-методичний центр вищої освіти, 1999. – С. 64–65.
8. Мінц М. О. Развитие начатковой освіти на Півдні України (1861-1917 pp.) : автореферат дис. ... к.і.н.: спеціальність 07.00.01. / М. О. Мінц. – Запоріжжя, 2007. – 19 с.
9. Пидяев А. В. Болонский процесс в Европе : Что это такое и нужен ли он Украине? Возможна ли интеграция медицинского образования Украины в Европейское образовательное пространство? / А. В. Пидяев, В. Г. Передерий. – Одесса : Одесский гос. мед. ун-т, 2004. – С. 9–10.
10. Олійник А. І. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті : автореферат дис. ... к.ф.н. : спеціальність 09.00.10. / А. І. Олійник. – Київ, 2008. – 20 с.
11. Сисоева С. О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С. О. Сисоева [та інші]. – К. : ВІПОЛ, 2001. – С. 105.
12. Шукшунув В. Е. Направления развития инновационного образования / В. Е. Шукшунув, В. Ф. Взятыхшев, В. Ф. Савельев, Л. И. Романкова // Высшее образование в России. – 1994. – № 2 – С. 13–28

Рецензенти: Лозко Г. С., д.філос.н., професор;
Калашнікова Л. В., к.соц.н., доцент.

© Мінц М. О., Олійник А. І., 2013

Дата надходження статті до редколегії 13.04.2013 р.

МІНЦ Микола Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: соціологія освіти, соціологія девіантної поведінки.

ОЛІЙНИК Анатолій Іванович – кандидат філософських наук, директор Миколаївського коледжу економіки та харчових технологій.

Коло наукових інтересів: соціологія освіти, соціальна статистика.